

governments, the business community, civil society organizations, and the media. These powerful constituencies must unite in support of freedom of information, pressing international organizations, including intergovernmental groups such as the Organization of American States and the Council of Europe, as well as the United Nations, to create a legal framework to ensure that press freedom and freedom of information are respected in practice. Human rights and press freedom organizations should look for opportunities to adjudicate press freedom cases at the international level in order to build a body of global precedent.

Коруц У. З

аспірант, Київський університет права НАН України

ПРИНЦИП «РІВНОСТІ ВИХІДНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ» У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Справедливість – один з найважливіших принципів правової держави, який реалізується як у законодавчій, так і в правозастосовній діяльності. Ідея справедливості реалізується насамперед через нормативне закріплення права на справедливий судовий розгляд. Це право встановлене як на національному, так і на міжнародному рівнях. Зміст права на справедливий судовий розгляд найбільш визначено та змістовно закріплено у статті 6 Європейської конвенції про права та основні свободи людини. Пункт 1 статті 6 стосується як цивільного, так і кримінального судочинства, тоді як пункти 2 та 3 статті 6 застосовуються виключно до кримінальних справ. Однак, даючи визначення справедливості у вузькому значенні, Європейський суд з прав людини у своїй практиці виділяє такі вимоги, які чітко не вказані в п.1 статті 6, наприклад, принцип рівності сторін у змагальному процесі – «принцип рівності вихідних можливостей».

Ряд вчених, наукових дослідників, у коло інтересів яких потрапляють окремі питання захисту прав людини, розглядають даний принцип в контексті права на справедливий судовий розгляд. Серед них Рабінович П. М., Пашук Т.І., Шевчук С, Трегубов Е. Л., Ушакова Л. В., Еваак Л, Донна Гом'єн.,

Згідно з зазначеним принципом «рівності вихідних можливостей», всі сторони судового розгляду повинні мати рівну можливість представити свою справу і жодна з сторін не повинна користуватись якими-небудь суттєвими перевагами у порівнянні з протилежно стороною. У справі «Dombo Beheer BV v the Netherlands judgment of 27 October 1993, Series A, No. 274). Суд визнав порушення пункту 1 статті 6, коли у спорі стосовно усної домовленості, досягнутої під час зустрічі за участю двох основних сторін лише одній стороні була надана можливість дати свідчення в ході судового розгляду, що поставило іншу сторону «в досить не вигідні умови» [1].

Поняття «загальні обставини судового розгляду» в певній мірі є підтвердженням самого поняття «справедливість», даючи можливість Суду враховувати всі фактори, які впливають на особу, яка стверджує, що мало місце порушення її прав, гарантованих статтею 6 Конвенції.

На основі практики Європейського Суду було сформульоване широке визначення «рівності вихідних позицій». Згідно з ним, всі сторони судового розгляду повинні мати рівну можливість представити свою справу і жодна з сторін не повинна користуватись якими-небудь суттєвими перевагами над опонентом.

Європейський суд неодноразово зазначав, що принцип рівності вихідних можливостей є всього лише одним з аспектів більш широкої концепції справедливого судового розгляду, яка охоплює також основоположне право на змагальне кримінальне судочинство. У справі «Брандстетер проти Австрії» від 28 серпня 1991 р. Європейський суд з прав людини зазначив, що принцип рівності вихідних умов є всього лише одним з аспектів більш широкої концепції справедливого судового розгляду, яка охоплює також основоположне право на змагальне кримінальне судочинство [2].

На думку, С. П. Рабінович, соціально-цільове тлумачення застосовується Судом також для розкриття сутнісних ознак інших юридичних інститутів, оцінка якості яких «закладена» в норми Конвенції.

Так, ознака справедливості судового розгляду (п.1 ст.6) відображає необхідність забезпечення, зокрема, рівності можливостей його сторін у процесі: «принцип рівності сторін є елементом більш широкого поняття справедливого судового розгляду, яке включає

також фундаментальний принцип змагальності кримінального процесу. Право на змагальний судовий процес передбачає, як для обвинувачення, так і для захисту, можливість ознайомитись із зауваженнями і доказами, наданими іншою стороною, і відповісти на них. Національне законодавство може виконувати цю вимогу по-різному, але передбачений їм спосіб повинен гарантувати, що інша сторона буде знати про надання зауважень і матиме змогу їх коментувати» [3].

В принципі змагальності закладене поняття, згідно з яким кожна із двох сторін у судовому процесі має право отримувати інформацію про факти та аргументи, якими володіє інша сторона, а також користуватись однаковими можливостями надання відповіді іншій стороні.

Якщо проаналізувати практику Європейського Суду, то у більшості справ Суд визнав порушення статті 6 у випадках, коли національні суди ухвалювали рішення, посиляючись на аргументи, про які заявникам не було нічого відомо; коли одній із сторін у процесі було відмовлено у доступі до відповідних документів, що знаходились у судовій справі, коли було відмовлено у можливості представити певні докази зокрема, свідчення експертів; коли Суд розглянув докази лише однієї сторони також коли одна із сторін не була проінформована про дати, коли відбувалось слухання у справі проти цієї сторони.

Л. Б. Алексєєва вважає, що участь у судовому розгляді на основі рівності мовою процесуального закону означає принцип змагальності. Справедливість та змагальність не є тотожними поняттями, проте міжнародна спільнота вважає однією з важливих вимог справедливості судового розгляду його здійснення на основі змагальності і повної рівності сторін [4].

Окрім того, Європейська Суд відзначив, що «рівність вихідних умов» являє собою процедурну рівність обвинуваченого і прокурора, що являється невідємним елементом справедливого судового процесу. Як приклад, порушення принципу рівності сторін останнім часом досить дискусійним є питання участі прокурора у цивільних та кримінальних справах [5]

Зокрема, участь прокурора у цивільних та адміністративних справах неодноразово ставало предметом розгляду Європейським судом з прав людини. До травня 2011 року кількість справ у цьому

відношенні дозволило Європейському суду виробити певний підхід до їх розгляду, зокрема, наголосивши неприйнятну практику у випадках втручання прокурора в галузі права, не пов'язані з кримінальними процесуал.

На сьогоднішній день діяльність прокурорів у некримінальних процесуа часто визнається Європейським судом порушення статті 6 Конвенції, а про це: порушенням права на незалежний і неупереджений суд, права на рівність сторін, права на змагальний процес, права на доступ до суду і принципу правової визначеності.

У межах статті 6 параграфа 1 Конвенції Європейський суд з прав людини в принципі відмовився розглядати прокурора як незалежний і неупереджений орган зважаючи на низку причин:

1) втручання прокурора не вистачає гарантій судових процедур;

2) прокурор приймає дискреційне рішення, в той час як суд має право розглядати справу лише після того, як воно ініціюється фізичною або юридичною особою; 3) прокурор має найширшу свободу дій і не може вважатися неупередженим, оскільки згодом він може виступати в процедурах процес зацікавленої особи [6]. Європейський суд неодноразово підкреслював, що прокурор, присутній в судовому розгляді, по суті виступає або «союзником», або «противником» сторін. І, навіть візуально, його виступ в суді дозволяє підсилити уявлення тієї чи іншої позиції сторони. А це може викликати «відчуття нерівності» в іншій процесу, що, в свою чергу, буде вважатися порушенням положень статті 6 параграфа 1 Конвенції (наприклад, справа «FW процес Франції»).

Відповідно до практики Суду участь прокурора може бути виправданим у випадках, коли мова йде про захист прав вразливих проце населення – дітей, інвалідів тощо, а також у випадках порушення прав багатьох громадян бо якщо справа стосується захисту державних інтересів.

Таким чином, Суд не розглядає участь прокурора в некримінальних справах абстрактно, навпаки – при прийнятті рішення він враховує конкретні обставини кожної справи на предмет відповідності такої участі принципом рівності сторін [6].

У справі *Ferreira Alves* процес Португалії, наприклад, той факт, що прокурор повідомив особі, яку представляв у суді, про рішення тільки після того, як воно вступило в процес силу, фак-

тично позбавивши його можливості на оскарження, послужило підставою для визнання Європейським судом порушення права. Європейський суд з прав людини дійшов висновку, що прокуратура не може вважатися незалежним і безстороннім органом лише на тій підставі, що вона виступає в якості охоронця громадських інтересів (Zlinsat, spol. Sro, проти Болгарії). Відповідно до практики Євросуду прокурори можуть приймати рішення, коли мова йде про цивільні права та обов'язки, у тому випадку, якщо їх рішення підлягають повноцінному судового перегляду.

Отже, судовий розгляд визнається справедливим за умови забезпечення рівного процесуального становища сторін, що беруть участь у спорі. Для підтвердження необхідності додержання цього принципу Європейський суд, встановлює відсутність процесуальних і фактичних привілеїв у сторін, перевіряє фактичну змагальність сторін у процесі; незалежність і законність призначення експертів та експертиз; законність методів одержання доказів; вмотивованість рішень, а також неможливість втручання в порядок оскарження судових рішень осіб, які не беруть участі у спорі і прав яких не зачепили судові акти, фактичну можливість участі сторін у розгляді справи на всіх її стадіях.

Література:

1. Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: право и практика. Перевод с английского / Гомьен Д., Зваак Л., Харрис Д.; Науч. ред.: Архипова Л. Б. – М.: Изд-во МНИМП, 1998. – 600 с.
2. С. Шевчук. Порівняльне прецедентне право з прав людини/ С. Шевчук. – К.: Реферат, 2002. – С.99
3. Рабінович С. Юснатуралістична аргументація в рішеннях Європейського суду з прав людини // http://yurysty.org/groups/post?group_id=61&id=239
4. Алексеева, Л. Б. Право на справедливое судебное разбирательство: Реализация в УПК РФ общепризнанных принципов и норм международного права: Диссертация в форме научного доклада на соискание ученой степени доктора юридических наук.
5. Манукян В. И. Европейский суд по правам человека: право, прецеденты, комментарии: Научно–практическое пособие. К.: Истина, 2007. – 368 с.
6. Роль прокурора за пределами сферы уголовного права в практике Европейского суда по правам человека/ Доклад подготовлен Исследовательским отделом Европейского суда по правам человека и не связывает Суд.// www.echr.coe.int